

Corsendonk[®]
bier

Pater

Zacht en donker.

Agnus

Pittig en blond.

CORSENDONCA

Trimestrieel tijdschrift
13de jaargang
Nr. 2, juni 1996
ISSN 0779-5785

V.u.: Roger Van Mierlo
Draaiboom 4
2360 Oud-Turnhout

Kantoor van afgifte : Oud-Turnhout

VOOR AL UW FEESTEN

ALTA RIPPA

Engelstraat 6 2360 Oud-Turnhout
Tel. 014/45.01.01

VERZEKERINGSKANTOOR

JAN AERTS

ALLE VERZEKERINGEN

St. Antoniusstraat 20 2360 Oud-Turnhout
Tel. 014/42.30.92

© *CORSENDONCA* : Alle artikels overgenomen uit ons driemaandelijks tijdschrift moeten de vermelding "Uit *Corsendonca*" dragen, met de jaargang, nummer, pagina en de naam van de auteur.

Illustratie omslag: Gezicht op de proefsleuf Foto: Jan Sels

CORSENDONCA

Voorwoord

"*Corsendonca*" gaat een prachtige zomer tegemoet. De succesvolle archeologische proefopgraving, welke tijdens de afgelopen winter werd uitgevoerd, krijgt een uitgebreid vervolg in de komende vakantiemaanden. Immers, onder leiding van Rica Annaert, archeologe bij het Vlaams Instituut voor het Archeologisch Patrimonium (I.A.P.) wordt een volwaardig archeologisch project op poten gezet. Dit is dan ook een reden temeer om dit juni-nummer van ons tijdschrift volledig aan dit project te besteden. In dit tijdschrift wordt ons zomeronderzoek in haar juiste kader geplaatst en drukken we het ganse rapport van de proefopgraving af.

Een uitgebreid archeologisch project organiseren, doe je zeker niet alleen. Het vraagt heel wat medewerking van verschillende mensen en we zijn het Sint-Pietersinstituut van Turnhout dan ook bijzonder dankbaar voor de medewerking die zij aan dit project hebben gegeven. Het zijn de leerlingen van het S.P.T. die op een vrijwillige basis zullen meewerken. Naast de vele gravers willen we ook directeur Louis Hermans bedanken evenals Jef van Dooren en Gui van Gorp, die zich danig hebben ingespannen voor de samenstelling van de opgravingskalender.

Een project zoals het onze verdient zeker de nodige aandacht. Om de opgraving deze bekendheid te geven, ontwierp de Turnhoutse kunstenaar Pool Riemis de projectlogo die vanaf deze maand op verschillende plaatsen in onze gemeente zal verschijnen.

Een bezoek aan de site tijdens de opgraving of op zondagnamiddag, zal zeker de moeite lonen! U bent alvast van harte welkom.

Wim van Hout

Fotozoektocht

In samenwerking met de V.V.V., heemkundekring "Corsendonca" en het Comité "Samen Oud-Turnhout maken", hebben de K.W.B.-afdelingen van Oud-Turnhout weerom een fotozoektocht voorbereid. Er werd een boeiend traject uitgestippeld, dat de deelnemers langs de mooiste plekjes van onze gemeente zal brengen.

Vanaf half juni zijn de deelnemingsformulieren te verkrijgen op het gemeentehuis, in het gemeenschapscentrum "De Heischuur" (tijdens de kantooruren) en bij de Oud-Turnhoutse bakkers.

De antwoordformulieren kunnen (best onder een gesloten omslag) uiterlijk tot 31 augustus om 17.00 u bezorgd worden op het gemeentehuis of in de Heischuur. Maar deelnemen en het amusement is natuurlijk belangrijker dan winnen!

De opbrengst van de fotozoektocht is bestemd voor een goed doel.

De bronnen van de Aa:

Zoektocht naar de oorsprong van Turnhout

1. Inleiding : De Tempeliers in de Kempen

Als er één onderwerp is dat tot de verbeelding spreekt, dan is dat zeker het verhaal van de Tempeliers. Inderdaad, rond de geschiedenis van de Tempeliers hangt er bijzonder veel mystiek. Vaak heeft dit tot gevolg gehad dat de grens tussen werkelijkheid en fantasie door elkaar begint te lopen. Dat de inhoud van vele publicaties de toets met de wetenschap niet kan doorstaan, is hier dan ook een logisch gevolg van.

Maar wat heeft dit nu met een zoektocht naar de oorsprong van Turnhout te maken? In onze gewesten komt immers de Orde der Tempeliers niet vaak voor? Meer toch dan gedacht wordt! In Duffel, Alphen, Breda en ... Turnhout¹ hebben er inderdaad Tempeliers geleefd.

Op het eerste gezicht lijkt het dan ook verwonderlijk dat er tot op de dag van vandaag over dit unieke onderwerp voor de Turnhoutse regio maar weinig onderzoek werd verricht. Traditioneel vermelden de auteurs wel de aanwezigheid van de Tempeliers², maar daar houdt het dan ook mee op. Laten we de

¹ Binnen de context van dit artikel wordt met de naam "Turnhout" de huidige stad Turnhout en gemeente Oud-Turnhout aangeduid, zijnde de gemeente voor de onafhankelijk van Oud-Turnhout in 1859.

² WELVAERTS, T.I., *Geschiedenis van Corsendonk*, JANSEN, J.E., *Turnhout in het Verleden en het Heden*, I. Turnhout, Spliëchal, 1905, p. 41, 93 en 99. X., *Oud-Turnhout, geschiedkundige schets*, s.l., 1933, p. 8. DE KOK, H., en VAN AUTENBOER, E. (red.), *Turnhout, groei van een stad*, Turnhout, Culturele Raad, 1983, p. 80. VAN HERLE, L., *150 jaar Sint-Bavoparochie Oud-Turnhout*, Oud-Turnhout, Corsendonca, 1986, p. 7.

onderzoekers echter niet té streng beoordelen. De afwezigheid van een allesomvattend onderzoek heeft immers wel degelijk zijn oorzaken! De belangrijkste reden is zeker het gegeven dat de meeste archieven aangaande de bezittingen van de Orde van de Tempeliers en hun rechtsoptvolgers, de Johannieten³, in buitenlandse archieven⁴ ondergebracht werden. Zo bevindt de akte waarin Gerard van Duffel zijn Turnhoutse bezittingen aan de Tempeliers schenkt (1187) zich te Parijs⁵.

En het is niet zo evident om als individueel vorser al deze vreemde archieven met uitgebreide bezoeken te vereren.

Vandaar dat wij het besluit genomen hebben om een nieuw en uitgebreid onderzoek te starten naar de bezittingen van de Tempeliers in de Kempen. We gaan dit echter niet alleen doen, maar wel in samenwerking met de Geschied- en Oudheidkundige Kring Taxandria en onze heemkundige collega's uit Alphen en Aarle-Rixtel.

Een Europees onderwerp als dit mag niet aan een landsgrens stoppen, temeer daar de bezittingen van de Orde te Turnhout, Alphen en Aarle-Rixtel in nauw verband stonden. Bovendien kunnen we rekenen op de wetenschappelijke steun van de Universiteiten van Amsterdam, Gent en Utrecht.

³ In 1312 werd de Orde van de Tempeliers opgeheven en hun bezittingen gingen naar de Orde van Sint-Jan van Jerusalem, ook gekend als de Orde van Malta en als de Johannieten. (Zie NUYTTENS M., "De Hospitaalbroeders in de Zuidelijke Nederlanden (12°-18° eeuw", in FORRIER, M. (red.), *De Orde van Malta in de Zuidelijke Nederlanden (12°-18° eeuw)*, Brussel, Algemeen Rijksarchief, 1993, p. 57).

⁴ Belangrijke archieven bevinden zich te Parijs, Den Haag en Valetta (Malta).

⁵ Archives Nationales, Paris, Séries S 5255.

2. Belang van het onderzoek voor de Turnhoutse geschiedenis

In een onderzoek naar Tempeliers in Turnhout, borrelen onmiddellijk een aantal vragen op: Hoe zijn die Tempelridders hier verzeild geraakt? En waarom kregen zij precies gronden te Alphen en te Turnhout? En waarom krijgen precies *zij* deze bezittingen? En ten slotte: wat voor soort goederen kregen zij toegestopt?

Deze laatste vraag kan als volgt verfijnd worden en vormt een eerste, uitgebreid deel van het onderzoek:

Kregen de Tempeliers enorme stukken bos die zij zelf van het begin af aan dienden te ontginnen of kregen zij integendeel reeds bestaande akkers en weiden, die reeds onmiddellijk geld of goed opbrachten?

Deze probleemstelling is belangrijk, want in het geval van te ontginnen bossen wordt er geen reeds bestaande nederzetting verondersteld, terwijl in het geval van reeds bestaande akkercomplexen er op het moment van de schenking al wél bewoning was. Immers bestaande akkers veronderstellen een onderhoud door landbouwers, die in die tijd in de nabijheid dienden te wonen. Het is dan ook duidelijk dat deze vraag handelt over de nederzettingsgeschiedenis van Turnhout. Maar helaas kreeg deze tot op heden nog steeds geen afdoend antwoord.

3. De nederzettingsgeschiedenis van Turnhout

3 a. Stand van zaken

*"Verba volant, scripta manent"*⁶, zeiden de Romeinen reeds. Geschreven documenten zijn gedurende heel wat eeuwen de belangrijkste onderzoeksbronnen geweest. Ook bij het bestuderen van de geschiedenis heeft men steeds het meeste belang gehecht aan acten, oorkonden en bescheiden.

Maar de studie van de nederzettingsgeschiedenis van Turnhout betreft evenwel een periode waarover er quasi geen geschreven bronnen zijn! En dan krijgt men veel speculaties, veronderstellingen en persoonlijke overtuigingen en aanvoelens, zodat de zoektocht naar de nederzettingsgeschiedenis van Turnhout tot op heden steeds uitmondde in een eindeloze discussie omtrent de vraag: *"Wat is nu het oudst? Turnhout of Oud-Turnhout?"*.

En dit dispuut werd vaak zeer emotioneel gevoerd, met veel speculatieve en vooral etymologische argumenten, maar wel met één constante: De Turnhoutenaren achtten hun stad het oudst⁷ en de Oud-Turnhoutenaren hun dorp⁸.

⁶ Het gesproken woord vervliegt, het geschrevene blijft.

⁷ Zie JANSEN, J.E., *o.c.*, p. 109-112, met als summum voetnoot 2 op p. 109: "Wij gewagen meestendeels van Oud-Turnhout alleen in dit kerkelijk deel onzer geschiedenis, omdat dit dorp buiten zijne kerk niets belangrijks voor het wereldlijke oplevert."

⁸ X., *o.c.*, p. 8, "En nu zien we dat Turnhout rond 1212 als "libertas" is opgericht. Dat is dus een nieuwe agglomeratie naar voren geroepen onder Hendrik I. Wij meenen daarom dat de stukken van voor 1200, die Turnhout vermelden, als deze van de gift aan de Tempeliers 1184-1187, door dit woord Turnhout de agglomeratie bedoelen die haar middelpunt had in Oud-Turnhout."

Stadsarchivaris Harry de Kok⁹ verwoordt perfect deze traditionele discussie bij zijn dorpswandeling te Oud-Turnhout: *"Na het oversteken van de Aa, letten we nog even op huis nr. 20, de oude brouwerij Meynendonck, en komen op het driehoekig marktplein. Zoals U al wel zult weten, duidt het driehoekig marktplein vaak op een Frankisch litteken"*¹⁰. *Oud-Turnhout zou dus een oude gemeente kunnen zijn. "What's in a name?" Nu juist over die naam valt wel één en ander te vertellen. Het tweede deel van de naam verwijst duidelijk naar de vlakbij gelegen moederstad, welke tot 1859 ook het toenmalige gehucht bestuurde. Maar "Oud". Daarover kon men niet exclusief zijn. Er ontstond een serieuze pennentwist. Aan de ene kant door hen, die besloten dat Oud-Turnhout vroeger dan Turnhout enig belang heeft gehad. Zij meenden dat Turnhoutervoort (het oudste Turnhout-toponiem, dat in een tekst van 1021 voorkomt) de "voort" (doorwaadbare plaats) over de Aa bij de scheiding van Turnhout en Oud-Turnhout was. ... Men interpreteerde de zaak dan alsof het oude Turnhout oostwaarts de "voort" lag, en dat het huidige Turnhout Nieuw Turnhout is. Aan de andere kant meende Kan. Jansen te kunnen bewijzen dat het oude "Turnhoutervoort" (het toponiem komt later nog voor) over de Visbeek op de oude baan naar Beerse lag. Hij was dus van mening dat Oud-Turnhout van oudsher een (het belangrijkste) gehucht van Turnhout was. Wij moeten daarbij vertellen dat te Oud-Turnhout geen enkel relict bestaat dat het*

⁹ DE KOK, H., *Gids voor het oude Turnhout & omgeving*, 2. *De omliggende gemeenten*. Antwerpen/Haarlem, Standaard Uitgeverij, 1980, p. 10.

¹⁰ *De bewering dat een driehoekig marktplein vaak van Frankische oorsprong is, was een in 1980 algemeen aanvaard gegeven. Veevuldig archeologisch onderzoek in Noord-Brabant heeft dit echter weerlegd. Nochtans blijft zo'n bewering nog lange tijd hardnekkig verder bestaan, zoals bijvoorbeeld bij de plannen van de heraanleg van het Oud-Turnhouts dorpsplein in 1994.*

ouder-zijn dan Turnhout zou kunnen bewijzen en bovendien bleef de gemeente volgens mensenheugenis en geschreven getuigenis, en dit tot 1859, op alle terreinen (politieke, godsdienstige, economische, pedagogische e.a.) afhankelijk van Turnhout, zodat wij ons in deze zaak adept van Kan. Jansen noemen."

De schenkingsakte uit 1187 van Gerard van Duffel aan de Tempeliers is wel één van de allereerste documenten waarin de naam "Turneholt" wordt vermeld, maar uit de weinige geschriften die uit die periode dateren, kan er amper iets zinnigs afgeleid worden. Vandaar dat een ander soort onderzoek, waarin archeologie een belangrijke plaats toegewezen krijgt, dit probleem zal moeten oplossen.

3 b. De kracht van streekonderzoek

De meeste geschiedkundige studies in de Antwerpse Kempen handelen over één bepaalde plaats, terwijl streekgeschiedenissen amper voor komen. En dit is wel jammer, want zo mist men een verruimende kijk op bepaalde tendenzen en structuren, waardoor er heel wat boeiende informatie verloren gaat en de kans op fouten vergroot. Laten we dit even verduidelijken in het kader van ons onderwerp en even de situatie bekijken bij onze noorderburen waar er meer streekonderzoek gebeurt.

In Noord-Brabant startte in 1980 het zgn. "Kempenproject". Na heel wat tussentijdse rapporten verscheen in 1989 het "Kempenproject 3"¹¹, waarin de eerste baanbrekende

¹¹ VERHIOEVEN, A., en THEUWS, F. *Het Kempenproject 3. De middeleeuwen centraal*. Waalre, Stichting Brabants Heem, 1989, 264 p.

resultaten¹² over de middeleeuwen het levenslicht zagen. In zijn artikel over de middeleeuwse parochiecentra schreef Frans Theuws¹³ het uitgangspunt van dit onderzoek neer: *"Een van de doelstellingen van het kempenproject is het onderzoek van het regionale nederzettingssysteem in de Kempen in de middeleeuwen. Dit houdt onder andere een onderzoek in van de verschillende categorieën nederzettingssystemen in de Merovingische en Karolingische tijd en de periode 1000-1350, naar hun onderlinge relaties en hun hiërarchische ordening. Een tweede vraagstelling van het project betreft de vraag naar de processen die op gang komen in de Kempen bij de integratie, in dit geval, in het hertogdom Brabant."* Ondertussen heeft het Kempenproject een opvolger gekregen, nl. het Zuid-Nederlandproject. Het uitgangspunt wordt nog verruimd¹⁴: *"Macht en elite, een project dat zich richt op de studie van lange-termijnontwikkelingen van machtsnetwerken van elitegroepen in Noordwest-Europa in de periode tussen 900 voor tot 800 na Chr."*

Het is duidelijk dat resultaten in het kader van zulke onderzoeken mooi bepaalde tendenzen aangeven. Laten we deze tendenzen even van naderbij bekijken:

¹² AVONDS, P., *"Bewoning en samenleving in het middeleeuwse Noord-Brabant. Recente ontwikkelingen in de historiografie (1974-1989)"*, in BLIJSTERVELD, A.J., VAN DER DENNEN, B., en VAN DER VEEN, A., (red.), *Middeleeuwen in Beweging*, 's Hertogenbosch, Stichting B.R.G., 1991, p. 22.

¹³ THEUWS, F., *"Middeleeuwse parochiecentra in de kempen 1000-1350"*, in *Het Kempenproject 3*, o.c., p. 100.

¹⁴ ROYMANS, N., en DERKS, T., (red.), *De Tempel van Empel. Een Herculesheiligtom in het woongebied van de Bataven*, 's Hertogenbosch, Stichting B.R.G., 1994, p. 7.

3 b. 1. Een eerste kersteningsgolf

Het is opvallend dat er op het einde van de 7° en zeker in de 8° eeuw een eerste grote kersteningsgolf optreedt die, d.m.v. schenkingen haar sporen in de geschreven documenten nalaat.

Zo duiken een aantal plaatsen voor een allereerste keer op in geschriften: Ruimel, Germonde en Tede in 698-699 (Sint-Michielsgestel), Waalre in 703 of 704, Alphen in 709, Hoksent (Overpelt), Hulsel en Hapert in 710, Eersel en Diesen in 712-713, Het Lindel (Overpelt) in 718, Het Hasselt (Overpelt) in 718 en Bakel, Vlierden en Deurne in 721¹⁵, en Tilburg in 709¹⁶. Daarna duurt het weer enkele eeuwen vooraleer er over deze plaatsen weer wat in oorkonden kan teruggevonden worden¹⁷. Constante is wel dat het in al deze plaatsen gaat om goederen die aan een veraf gelegen abdij worden geschonken¹⁸.

3 b. 2. De vorming van lokale machtscentra

Tijdens deze "duistere" periode (800-1100) neemt het belang van de regionale wereldlijke voogden sterk toe. Immers, geestelijken mochten geen wapens dragen en om zich fysisch te kunnen beschermen en om hun rechten te kunnen afdwingen in

¹⁵ BIJSTERVELD, A.J., "Het domein van de abdij van Echternach in Waalre en Valkenswaard; ontwikkeling en beheer ca. 1100-1400" in *Het Kempenproject* 3, o.c., p. 57. Zie ook BIJSTERVELD, A.J., "Alphen van Echternachs domein tot Bredase heerlijkheid, 1175-1312" in *Oranjeboom*, Breda, 1990, p. 77.

¹⁶ STOEPKER, H., *Graven naar het kasteel van Tilburg*, Waalre, Stichting Brabant's Heem, 1986, p. 23. Zie ook AARTS, B., "Texandrië, van omstreden gouw begrip naar integratie in het hertogdom" in *Geworteld in Taxandria, historische aspecten van de relatie Tilburg-Turnhout*, Tilburg/Turnhout, Taxandria, 1992, p. 10.

¹⁷ BIJSTERVELD, A.J., o.c., p. 58.

¹⁸ Over het begrip "schenking" volgt verder nog een belangrijke opmerking.

geval van twist, hadden zij een wereldlijke voogd nodig die hen manu militaire konden beschermen¹⁹. Doordat de oude abdijen bovendien veraf gelegen lagen, was de controle op deze voogden door hun eigenaars bijzonder moeilijk. Bovendien konden zij hun rechten tegenover hen niet met de wapens afdwingen. Dit leidde er toe dat er nieuwe machtsverhoudingen ontstonden en nieuwe lokale elites²⁰ die de voogdijgronden als hun eigendom gingen beschouwen.

3 b. 3. De integratie van de Kempen in het hertogdom Brabant

Een volgende stap in de evolutie betreft de integratie in het hertogdom Brabant vanaf de 12° eeuw.

"De 13° eeuw was de eeuw waarin het hertogdom Brabant machtsposities verwierf binnen het huidige Noord-Brabant en deze uitbouwt. In de laatste decennia van de 12° eeuw groeide de belangstelling van de Brabantse hertogen voor de grote rivieren. Rond 1185 werd bij hun domein Orthen de stad 's Hertogenbosch gesticht. Op alle manieren nu verwierven de hertogen rechten en goederen in het gebied tussen de Brabantse centra in het huidige België (Leuven, Brussel, Antwerpen) en 's Hertogenbosch. Marktplaatsen kregen stadsrechten van dehertog, zoals Eindhoven en St-Oedenrode", vat Arnoud-Jan Bijsterveld²¹ deze evolutie mooi samen. Maar deze evolutie is er niet zonder slag of stoot gekomen. Immers, de lokale elites vormden nog bijzonder belangrijke en zelfstandige entiteiten

¹⁹ BIJSTERVELD, A.J., "Het domein van de abdij van Echternach in Waalre en Valkenswaard", o.c., p. 58.

²⁰ THEUWS, F., "De middeleeuwse parochiecentra in de Kempen 1000-1350", o.c., p. 188.

²¹ BIJSTERVELD, A.J., "Het domein van de abdij van Echternach in Waalre en Valkenswaard", o.c., p. 63.

en dienden eerst nog gebroken te worden. Frans Theuws²² beschrijft deze evolutie: In de 12° eeuw was er reeds een aanwezigheid van de hertogen in het zuidelijke (Leuven/Brussel) en westelijke deel (Antwerpen) van het Maas-Demer-Scheldegebied merkbaar en de stichting van 's Hertogenbosch op het einde van de 12° eeuw laat zien dat de versterking van de hertogelijke positie aan de noordrand van het gebied eveneens van groot belang werd geacht. Deze hertogelijke activiteiten in deze regio in de 12° eeuw kunnen vooral gezien worden in het kader van de incorporatie, de feitelijke toevoeging, van het gebied aan het hertogdom, maar het zal nog tot omstreeks 1203 duren vooraleer de hertog zich definitief van het bezit van de Kempen verzekerd ziet, wanneer de graven van Gelre hun aanspraken op dit gebied laten vallen.

De uitbreidingsdrang van de hertog naar het noordoosten komt er niet zomaar: De Kempen winnen meer en meer aan economisch belang. De textielindustrie die traditioneel in Noord-Frankrijk en Vlaanderen te vinden was, breidt zich ook uit in Brabant. Vanuit de steden Leuven, Brussel, Mechelen en Antwerpen, volgt er zo'n uitbreidingsgolf naar het noorden. De uitgestrekte heidevlakten²³ vormen immers het ideale grondstoffenterritorium voor de textielindustrie in de Brabantse steden, en de bemoeienissen van de hertogen in dit gebied in de 13° en 14° eeuw dienen dan ook voor een belangrijk deel van-

²² THEUWS, F., "De middeleeuwse parochiecentra in de Kempen 1000-1350", o.c., p. 193-206. Wij vatten evenwel samen.

²³ Heidevlakte zijn per definitie cultuurgronden, aangezien zij slechts kunnen overleven door de ingrepen van mensen bv. door het laten begrazen of het afbranden van de heide. Indien dit niet zou gebeuren, dan treedt er een verwilderding op die leidt tot het ontstaan van nieuwe bossen. Ook in 1996 bestaat deze strijd nog en dienen bv. veelvuldige "beheerswerken" uitgevoerd te worden, die nu evenwel catalogeerd worden onder natuur.

uit dit (koloniale) perspectief verklaard te worden. Om dit doel te bereiken verleent de hertog ook vele stads- en vrijheidsrechten, waardoor vele onderhorige zich aan de jurisdictie van de oude heren konden onttrekken en waardoor de ontwikkeling van de steden sterk wordt ondersteund. Het is de periode dat vele plaatsen hun stadsrechten ontvangen: in 1209 krijgt Herentals haar stadsrechten, in 1213 of net ervoor Oisterwijk, Arendonk, Turnhout en Hoogstraten en in 1232 St. Oedenrode en Eindhoven. Er bestaat blijkbaar een correlatie tussen de periode en de ligging!

In de 11° eeuw ontstaat er een nieuwe christianiseringsgolf²⁴. Drie nieuwe abdijen worden er in de Kempen gesticht: Tongerlo (ca. 1130), Averbode (ca. 1135) en Postel (1140). Vele gronden die vroeger door de voogden waren ingepikt, komen zo via schenkingen²⁵ terug in religieuze handen. Alsvoogd van deze abdijen, is ook de hertog hier niet volledig belangeloos bij en vergroot hij danig zijn invloed in de streek.

3 b. 4. Belang van deze tendenzen voor de Turnhoutse geschiedenis

Het is duidelijk dat de onderzoeksresultaten van een bepaalde plaats nooit kunnen ingaan tegen de grote lijnen en tendenzen

²⁴ JANSSENS, J., en MATHEEUSEN, C., *Renaissance in meervoud*, Leuven, Davidsfonds, 1995, p. 149.

²⁵ Schenkingen zijn niet zo vrijblijvend als men op het eerste gezicht zou denken. Meestal spelen er bij een schenking dan ook achterliggende belangen. Dit fenomeen staat momenteel danig ter discussie en ter onderzoek. Zie BIJSTERVELD, A.J., "Schenkingen en memoria in de volle middeleeuwen", in *Signum, tijdschrift van de Contactgroep voor sociaal-economische en institutioneel-juridische geschiedenis van geestelijke en kerkelijke instellingen in de Nederlanden in de Middeleeuwen*, 1996, nr. 1, maart, p. 2.

van een streekgeschiedenis. Maar bij de studie van één bepaalde plaats zijn deze krijtlijnen niet altijd zo duidelijk. Vandaar dat onnauwkeurigheden soms grote gevolgen kunnen hebben.

In de nederzettingsgeschiedenis van Turnhout zoals die tot voor kort algemeen werd aanvaard, situeert men het ontstaan van de huidige stad Turnhout graag in het begin van de 12° eeuw. Als uniek argument wordt een steen uit de omheiningsmuur van het kasteel van Turnhout aangehaald met als inscriptie het jaartal 1109 of 1110²⁶. De waarde van dit argument wordt op zich reeds sterk betwijfeld door Bas Aarts²⁷. Immers, in die tijd was het zeker niet de gewoonte om zulke stenen in een omheiningsmuur te plaatsen en het feit dat deze steen voor de allereerste maal opduikt op het einde van de 18° eeuw en in de 19° eeuw verdwijnt, maakt alles nog onwaarschijnlijker²⁸. Alleen, door dit argument te blijven aanhalen, krijgt dit een wetenschappelijk tintje én wordt er vorm gegeven aan een hardnekkige en moeilijk uit te roeien mythe²⁹. Gelet op de algemene tendenzen zoals die hierboven werden beschreven, lijkt het dan ook meer realistisch om het ontstaan van de huidige stad in de 13° eeuw te situeren.

3 c. Een archeologisch onderzoek in Oud-Turnhout

Het is duidelijk dat archeologisch onderzoek een belangrijke plaats dient te krijgen in de studie van de nederzettingen

²⁶ DE KOK, H., *Gids voor het oude Turnhout. 1. Stad Turnhout*, Antwerpen, Scriptoria, 1980, p. 42 en p. 98, als voetnootverwijzing in DE KOK, H., en VAN AUTENBOER, E., *o.c.*, p. 80.

²⁷ AARTS, B., *o.c.*, voetnoot 66 p. 39.

²⁸ Met dank aan K.A.H. Leenders voor deze mededeling.

²⁹ Vergelijk deze situatie met de hardnekkige mythe van het Frankisch driehoeksplein!

geschiedenis van Turnhout. Het is uiteindelijk middeleeuwse archeologie die aan de basis van het succes van het Kempenproject gelegen heeft.

De onderzoeksresultaten van veelvuldig archeologisch onderzoek in Noord-Brabant worden jaarlijks nog verfijnd en blijken perfect toepasbaar op onze situatie. De krijtlijnen van de Turnhoutse nederzettingsgeschiedenis zijn dan ook reeds netjes uitgetekend.

Naar aanleiding van recent onderzoek heeft Frans Theuws³⁰ de algemene tendens neergeschreven zoals die tijdens de afgelopen jaren werden bevonden. Van de prehistorie tot ca. 1250 is de bewoning te vinden tussen de (huidige) oude akkercomplexen. Onder druk van een sterke bevolkingstoename én de commercialisering³¹ van het economische gebeuren, verplaatste de bewoning zich naar de rand van de oude akkercomplexen, waar er nieuwe gehuchten ontstaan. De akkercomplexen zelf worden volledig verlaten, enkel een eventuele middeleeuwse kerk blijft geïsoleerd achter.

Deze algemene structuur lijkt perfect toepasbaar op onze situatie: Tot het begin van de 13° eeuw situeerde de bewoning zich in de omgeving van de Sint-Bavokerk en op de oude akkercomplexen tot aan de Miko en de zuidzijde van Oosthoven. Nadien verdween er de bewoning en ontstonden er nieuwe kernen: Oosthoven, Schuurhoven, de huidige stad Turnhout en het huidige Oud-Turnhout-dorp. Rond het hertogelijk jachtslot, dat

³⁰ THEUWS, F., "Opgraven in een bedreigd landschap: het Zuid-Nederland-project van de Universiteit van Amsterdam", in *Archeologie en ruimtelijke ordening in Zuidoost-Brabant, Zuidnederlandse Archeologische Rapporten*, 2, Eindhoven, Stichting Archeologie Zuid-Nederland, 1996, p. 19-31.

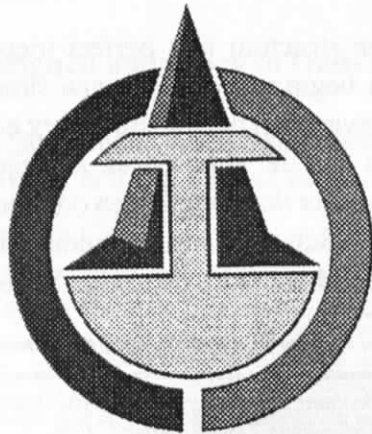
³¹ Voordien is er slechts sprake van een overlevingseconomie

gelegen was aan de rand van het Grootenhoutenbos, ontwikkelde deze nieuwe bewoningskern zich het sterkst en groeide ze uit tot de belangrijkste kern, welke haar eigen evolutie zal kennen in het groter geheel van het hertogdom Brabant. En van de traditionele discussie blijft er, tot spijt van wij het benijd, niets meer over...

Het moge duidelijk zijn dat het onderzoek naar de geschiedenis van de Tempeliers belangrijke gevolgen zal hebben voor de beginperiode van de Turnhoutse geschiedenis. Dat er nog veel onderzoek dient te gebeuren staat buiten kijf. Maar dat het in 1996 nog mogelijk is om met een wit blad te beginnen, is een haast ongelofelijke gedachte!

Laten we ons dan ook volledig concentreren op de archeologische zomercampagne. Het wordt meer dan de moeite waard om de site te bezoeken!

Wim van Hout

Middeleeuwse dorpswandeling

Dit jaar zijn we met onze voorjaarswandeling toe aan een lustrumviering. Deze vijfde uitgave is eerder een zomerwandeling geworden, maar zal daarom des te interessanter zijn.

Op *zondag 30 juni* gaan we de middeleeuwse plekjes van Oud-Turnhout-dorp bezoeken. Dat onze opgraving hierin een belangrijk aandeel zal hebben, is natuurlijk vrij logisch. We verzamelen om **14 uur** aan ons heemmuseum (oud gemeentehuis).

Voor we aan onze middeleeuwse dorpswandeling beginnen, brengen we een kort inleidend bezoekje aan ons Heemmuseum en daarna stappen we via de Commanderie van Chantraine over de middeleeuwse weg naar Arendonk in de richting van de Sint-Bavokerk en zo verder naar onze oosterburen. De wandeling eindigt terug op het huidige dorpsplein.

We rekenen ook nu op een behoorlijke opkomst voor deze aangename en leerrijke namiddag.

Het bestuur

Het begin van een spannende dag

Een verkennend archeologisch onderzoek bij de Sint-Bavokerk te Oud-Turnhout: Aanleiding, resultaten en aanbevelingen

1. Inleiding

Op initiatief van Wim van Hout, voorzitter van de heemkundekring "Corsendonca", heeft op 28 februari 1996 een kleinschalige proefopgraving plaats gevonden te Oud-Turnhout. Deze opgraving vond plaats op een weiland tussen de Sint-Bavokerk en het 100 meter ten noorden van die kerk gelegen riviertje de Aa. Dit weiland is vrijwel het enige nog vrijliggende terrein inde directe nabijheid van de kerk; gedurende de laatste decennia is de rest van de omgeving daar vrijwel geheel bebouwd. De kerk stond tot ver in deze eeuw vrijwel geïsoleerd van de andere bebouwing tussen akkers en weilanden.

De aanleiding van deze opgraving was Wim van Houts vermoeden dat zich bij de kerk nog middeleeuwse nederzettingssporen in de bodem zouden kunnen bevinden. Dit vermoeden was ontstaan bij het lezen van de resultaten van archeologisch onderzoek in de Nederlandse Kempen, zoals die staan verwoord in het boek "Het Kempenproject 3. De middeleeuwen centraal"³². In dat boek staat aangegeven, dat zich rond geïsoleerd gelegen middeleeuwse kerken in de Kempen vaak nederzettingssporen bevinden uit de middeleeuwen. Door de resultaten van het voortgaande archeologisch onderzoek in de Nederlandse Kempen staat nu wel vast, dat dit *altijd* het geval is. Het was dus heel aannemelijk dat Wim van Hout gelijk zou hebben.

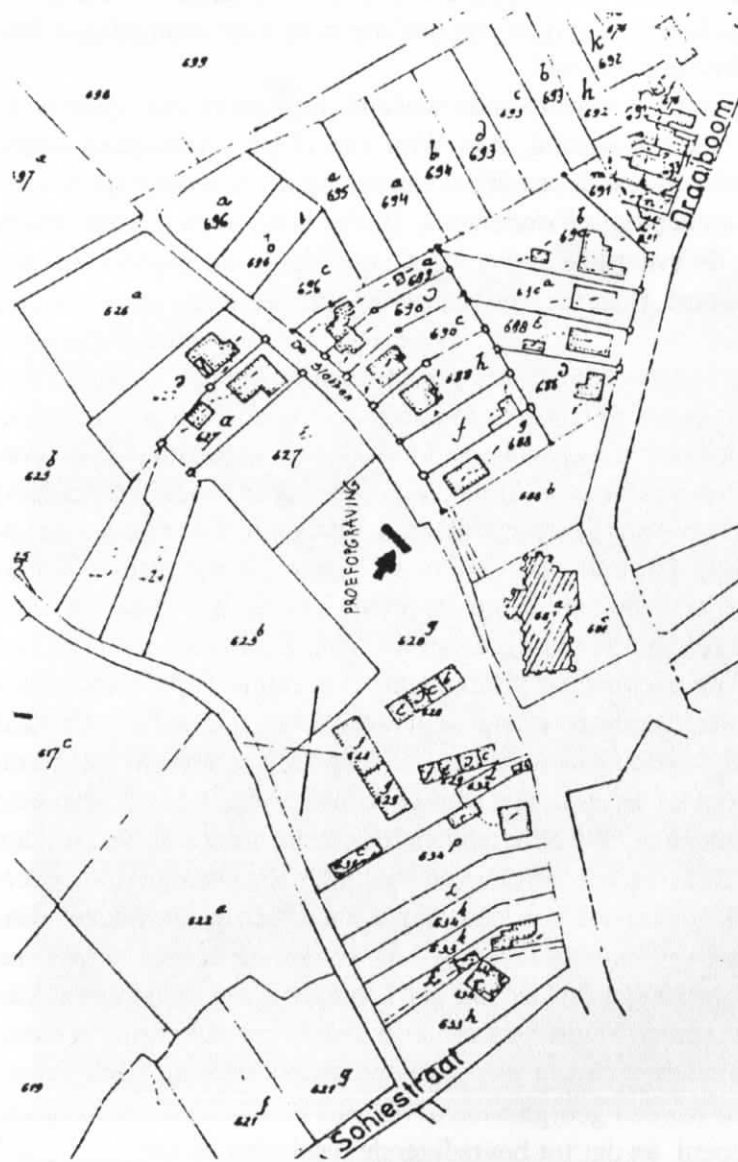
³² VERHOEVEN, A., en THEUWS, F., (red.), *Het Kempenproject 3. De middeleeuwen centraal*. Waalre. Stichting Brabants Heem, 1989 264 p.

Het inmeten van het opgravingsterrein door topograaf Y. Impens.

Waarom zou de middeleeuwse nederzettingsgeschiedenis van Oud-Turnhout anders zijn dan die in de zeer nabijgelegen Nederlandse Kempen?

Doordat het voornoemde weiland uitgegeven zou gaan worden als bouwgrond, kon Wim van Houts vermoeden alleen worden getest door middel van een op korte termijn uit te voeren archeologisch onderzoek. Bij het bebouwen van het terrein zou de eventuele archeologische ondergrond immers worden verwoest. Daarom werd in 1995 geprobeerd een opgraving uit te laten voeren. Een opgraving door een Belgische archeologische instantie bleek niet gerealiseerd te kunnen worden. Vervolgens werd een beroep gedaan op Nederlandse archeologen, namelijk achtereenvolgens Frans Theuws (Instituut voor Pre-en Protohistorische Archeologie, Universiteit van Amsterdam) en Nico Arts (gemeentelijk archeoloog van Eindhoven en Helmond). Deze toonden interesse, temeer omdat nieuwe kennis over de nederzettingsgeschiedenis van de Belgische Kempen ook relevant is voor die van de Nederlandse Kempen. Na onderling overleg, dat plaats vond in december 1995, werd besloten eerst een verkennend onderzoek uit te voeren, waarbij Nico Arts de leiding zou nemen. Tijdens zo'n proefonderzoek zou blijken of er zich hier werkelijk nog archeologisch relevante sporen in de bodem bevinden. Mocht dat waar zijn, dan konden verdere plannen worden gemaakt voor een grootschalig onderzoek. Uiteraard kon een opgraving alleen plaatsvinden wanneer hiervoor toestemming kon worden verkregen, zowel van de grondeigenaar als van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap. Mede dank zij de inspanningen van Wim van Hout, kon reeds op korte tijd een verkennend archeologisch onderzoek worden georganiseerd, dat snel en doeltreffend werd uitgevoerd, en dat tot bevredigende resultaten leidde.

Afb. 1. Kadastrale ligging van de Sint-Bavokerk met ten noordoosten daarvan de plaats van de proefopgraving.

In dit rapport worden de resultaten van dit onderzoek gepresenteerd, tevens worden aanbevelingen gegeven voor een vervolgonderzoek.

2. Ligging

Het opgravingsterrein ligt in de gemeente Oud-Turnhout, tussen de Sint-Bavokerk en het beekdal van de Aa, langs een weg genaamd "De Blokken", 500 meter ten noordoosten van de huidige dorpskern van Oud-Turnhout, en 3 km ten oosten van de stadskern van Turnhout (afb. 1). Vanwege het voornamelijk onbeschikbaar zijn van Belgisch kaartmateriaal, worden hier geendetails vermeld over de ligging, zoals geomorfologie, bodem, hoogte en reliëf³³. Verder wordt hier bij de beschrijving van de ligging Nederlandse terminologie gebruikt; de vertaling daarvan in het Vlaamse jargon zal overigens geen problemen opleveren.

Het terrein ligt op een dekzandlandschap dat vergeleken met de Nederlandse Kempen opvallend reliëfrijk is. Juist ten noorden van het opgravingsterrein ligt de vrij steile helling naar het dal van de Aa, waarvan de bodem ongeveer twee meter lager ligt dan die van het opgravingsterrein.

Het terrein is sinds mensenheugenis in gebruik als weiland. Aan de hand van grondboringen is aangetoond dat de ondergrond bestaat uit een ophogingspakket, bestaande uit een zogenaamd es- of plaggendek. De dikte daarvan bedraagt 75 tot 100 cm. Daaronder bevindt zich een dekzandrug, waar zich - zoals tijdens de opgraving bleek - in het bovenste deel nog resten be-

³³ Het terrein staat nog juist op Nederlandse topografische kaarten aangegeven: blad 56E coördinaten 126.95 x 370.50. Kadastrale aanduiding: Oud-Turnhout, Afdeling 2, Sectie F, blad 2 perceelnr. 628g.

De resultaten laten niet lang op zich wachten, archeologische sporen zijn duidelijk zichtbaar.

vinden van een podzolbodem met veel ijzerinspoeling. Plaatselijk ligt tussen het esdek en de zandbodem een lemig laagje van tot ongeveer 2 cm dik, het ontstaan en de betekenis daarvan is vooralsnog onbekend.

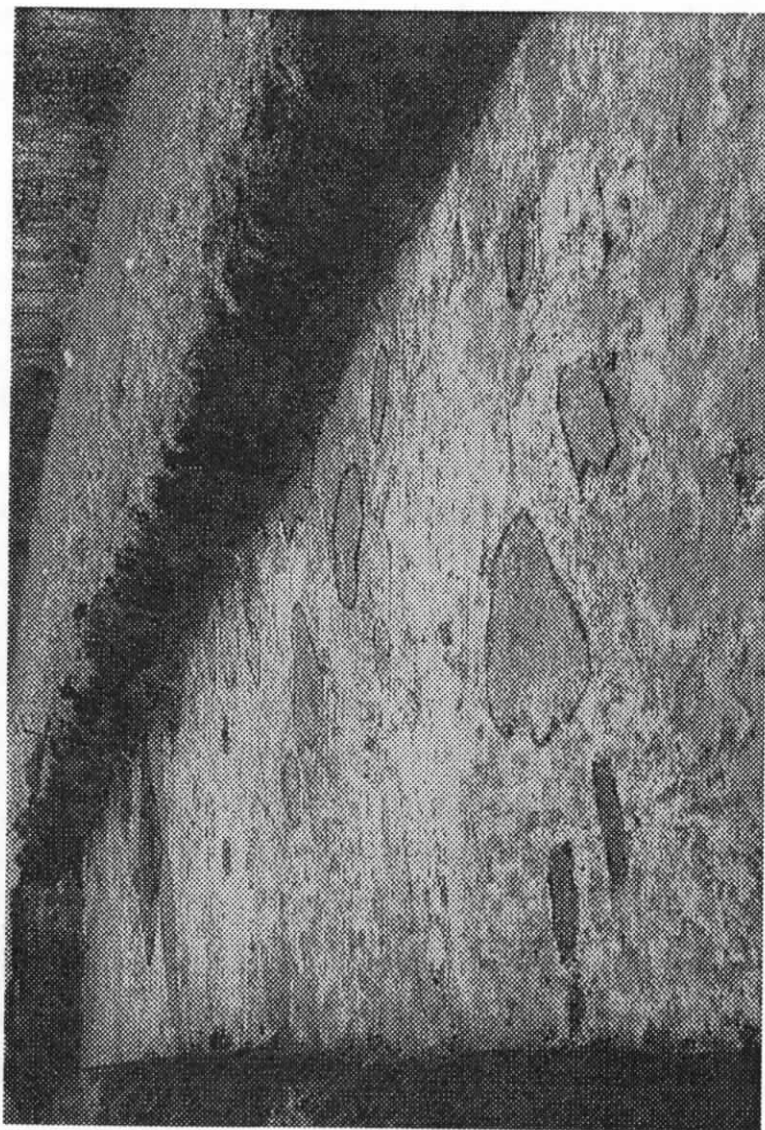
3. De opgraving

De verkennende opgraving werd gepland op 28 en 29 februari 1996. Van de grondeigenaar (het leger) kon snel toestemming worden verkregen. De gemeente stelde een kraan met machinist en een arbeider beschikbaar. Het Instituut voor het Archeologisch Patrimonium te Zellik gaf de wettelijke vereiste vergunning af³⁴, en stelde faciliteiten beschikbaar voor het inmeten van de opgravingsput. Dit gebeurde met behulp van een *total station* door topograaf Yves Impens en archeologe Rica Annaert³⁵. Verder werkten aan de opgraving mee: Cyriel Verbeek (archeoloog te Poppel), Wim van Hout en enkele andere leden van de heemkundekring "Corsendonca" en de schrijver van dit rapport. De opgraving trok veel belangstelling van het publiek, waaronder de burgemeester van Oud-Turnhout.

In de vroege ochtenduren van 28 februari werd langs de noordrand van het weiland met jalons een zuidwest-noordoost georiënteerde meetlijn uitgezet van ongeveer 75 meter. De bedoeling was dat langs deze meetlijn over de volle lengte zou worden gegraven. Toen de kraan om 8.15 u. arriveerde, bleek echter dat deze niet direct geschikt was voor grootschalig en snel grondverzet. De machine bleek te bestaan uit de tractor

³⁴ Vergunning met dossiernummer 96-3/007, afgegeven aan Nico Arts (Eindhoven).

³⁵ De precieze plaats van het opgegraven terreindeel is ingemeten aan de hand van de noordgevel van de Sint-Bavokerk. Deze inmeting dient nog bij dit rapport te worden gevoegd.

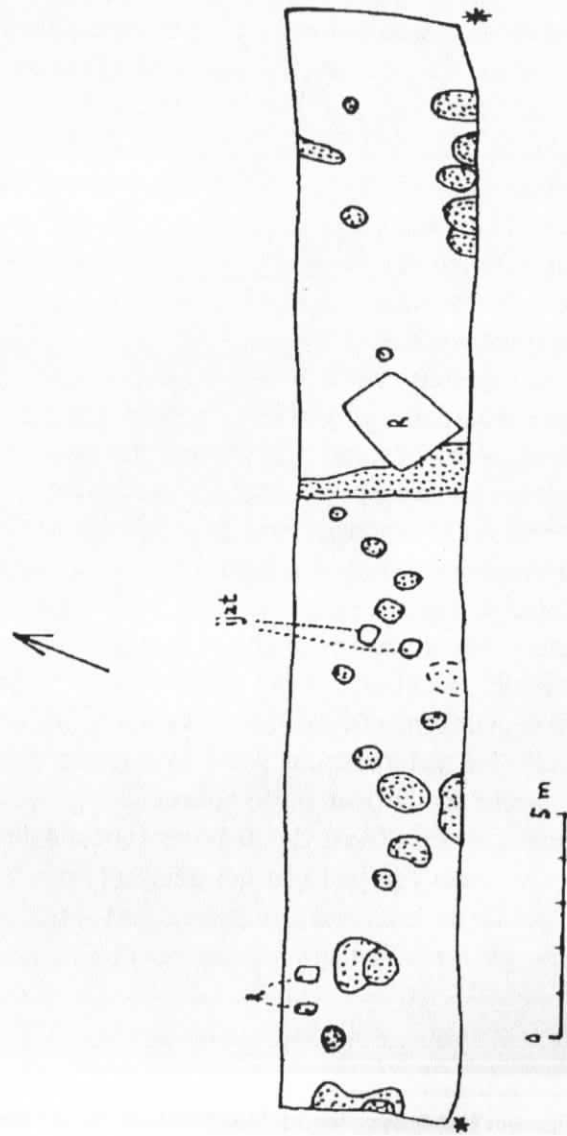

Gezicht op de proefsleuf

met daarop een kleine kraan en een duwbak. Vanwege deze niet zo ideale graafmachine, waarmee het graven van de hele uitgezette sleuf erg lang zou duren, werd besloten slechts een gedeelte van de sleuf te graven. Dit gebeurde ongeveer in het midden van de uitgezette meetlijn. Met de duwbak werd de bovengrond zo diep als mogelijk weggegraven en elders op het weiland opgeslagen. Vervolgens werd met de kraan de overtollige bovengrond tot juist op het zand weggegraven. Achteraf bleken de capaciteiten van de graafmachine mee te vallen, bovendien bleek de machinist, ondanks de beperkingen van zijn machine, erg goed werk af te leveren.

Tijdens het verwijderen van de bovengrond konden nog geen archeologische waarnemingen worden gedaan. De tijd die dat in beslag nam, werd besteed aan het overbrengen van het dichtstbijzijnde waterpaspunt naar de omgeving van het opgravingsterrein. Dit waterpaspunt bevindt zich in de gevel van het gemeentehuis te Oud-Turnhout. Het waterpaspunt is in 1948 aangebracht, maar het gegeven waar het om ging, namelijk de hoogte boven de zeespiegel, bleek niet geregistreerd op de desbetreffende steekkaart in het gemeentehuis³⁶. Naar die hoogte zal nog geïnformeerd worden bij de landelijke registratie te Brussel. Het waterpaspunt werd overgebracht naar de hardstenen dorpel bij de deur in de noordelijke gevel van de Sint-Bavokerk. Gemeten werd, dat de bovenkant van deze dorpel zich 12 cm onder het peil van het gemeentehuis bevindt. Inmiddels bleek de bovengrond grotendeels verwijderd, en kon worden overgegaan met het graven met het bak op de kraan. Vrijwel onmiddellijk na het bereiken van het zand werden archeologisch relevante grondsporen aangetroffen. Ook werd in

³⁶ Nieuwe Algemene Waterpassing van het Rijk. Steekkaart van het Merken van punt nr. BH 82.

Afb. 2. Plattegrond van het op 28 februari 1996 opgegraven sleuf. Gestippeld: middeleeuwse paalsporen en een greppel. R = recente ingraven; ijzt = sporen uit de ijzertijd. Schaal 1:200.

het zand, maar buiten de context van een spoor, een randscherf gevonden van Andenne-aardewerk, daterend uit de jaren ca. 1075-1125 (zie hierna onder vondsten). Na het openleggen van een sleuf van 25 meter lengte en ca. 3,5 meter breedte bleken er zich veel sporen in de bodem te bevinden. Het archeologisch vlak is met de schop geschaafd, de sporen zijn op een plattegrond ingetekend, en de meeste zijn vervolgens gecoupeerd en verder onderzocht op vondsten.

De proefopgraving kon reeds omstreeks 15.30 u worden afgesloten. Aan het doel van dit onderzoek was beantwoord. Er was immers aangetoond dat er zich middeleeuwse nederzettingen in de bodem bevinden. Op 29 februari is de opgravingsput weer gedicht.

4. Resultaten

Met afmetingen van 25 bij ca. 3,5 m beslaat de opgravingsput een oppervlakte van ongeveer 90 vierkante meter. Het archeologisch leesbare niveau bevindt zich boven in het dekzand, juist onder het esdek, op een hoogte van 187 tot 190 cm onder het peil van de Sint-Bavokerk. In de opgravingsput werden in totaal 33 archeologische sporen gevonden (afb. 2). Gemiddeld bevindt er zich dus per drie vierkante meter één spoor. Er zijn nog andere verkleuringen in de bodem aangetroffen, zoals plaatselijk enkele kleine donkere recht- en driehoekige sporen, vermoedelijk spitsporen van de ontginning van het terrein, lichtgrijze overblijfselen van de oorspronkelijke podzolbodem en allerlei kleine diergangen, vooral van mollen. In het gelige zand bevinden zich op veel plaatsen roestkleurige ijzerconcentraties. Midden in de opgravingsput werd een recente ingravering gevonden met afmetingen van 1,5 x 2 meter. Daarin bevond zich

Paalsporen van middeleeuwse bewoning.

modern baksteenpuin. In het westen van de put bevinden zich twee andere moderne ingravingen, maar die zijn veel kleiner. De archeologische sporen bestaan voornamelijk uit allerlei kleine en enkele grote paalsporen en één greppel. Op het archeologisch vlak contrasteren ze goed met het gele zand. De meeste sporen zijn grijs van kleur, soms met een donkere kern. Twee langs elkaar gelegen sporen hebben een donkere vette vulling. In één ervan werd prehistorisch aardewerk aangetroffen. De meeste kleine sporen zijn betrekkelijk ondiep (tot 20 cm). Twee paalsporen zijn 40 en 50 cm diep. Deze twee zullen onderdeel zijn van een groot gebouw, waarvan de vorm en omvang door de geringe afmetingen van de opgravingsput vooralsnog niet kan worden bepaald. Opvallend was dat veel sporen door bioturbatie, vooral door mollen, zijn doorwoeld. Daardoor is de begrenzing van sommige sporen soms moeilijk te bepalen.

De betrekkelijk geringe diepte van de sporen, ook die van de diepste sporen, zal er op wijzen dat er op het terrein erosie heeft plaatsgevonden. Elders in de Kempen zijn paalsporen vaak enkele decimeters dieper. Gezien de nabijgelegen helling naar het beekdal is erosie op dit terrein overigens niet verwonderlijk.

Het aantal vondsten is gering, maar voldoende om uitspraken te kunnen doen over de ouderdom van de bewoning. De meeste sporen hebben geen enkele vondst opgeleverd. Vondstarme sporen komen elders in de middeleeuwse Kempische nederzettingsterreinen ook vaak voor. Zoals hiervoor reeds is vermeld, is er een randfragment gevonden van Andenne-aardewerk. Deze zal van een sikkelvormig profiel zijn, dat typologisch

Detail van een paalspoor

kan worden gedateerd in de jaren 1075-1125³⁷. Voor het overige zijn er nog twee scherven van Andenne-aardewerk gevonden, maar deze zijn van wanden en niet nader te dateren. In de middeleeuwse sporen werd verder nog wat oranjekleurig verbrand leem aangetroffen, alsmede enig houtskool. Drie scherven en wat aardewerkgruis dateren uit de ijzertijd, deze vondsten komen allen uit één spoor.

5. Conclusies

Tijdens de proefopgraving van 28 februari 1996 is ondubbelzinnig aangetoond, dat er zich pal ten noorden van de Sint-Bavokerk te Oud-Turnhout sporen in de bodem bevinden van een middeleeuwse nederzetting. De resultaten van deze opgraving bevestigen nogmaals de belangrijke archeologische waarde van de omgeving van voorheen geïsoleerd gelegen kerkerreinen in de Kempen. Bovendien werden vondsten gedaan uit de ijzertijd, hetgeen er op zal duiden dat het terrein ook in de late prehistorie is bewoond.

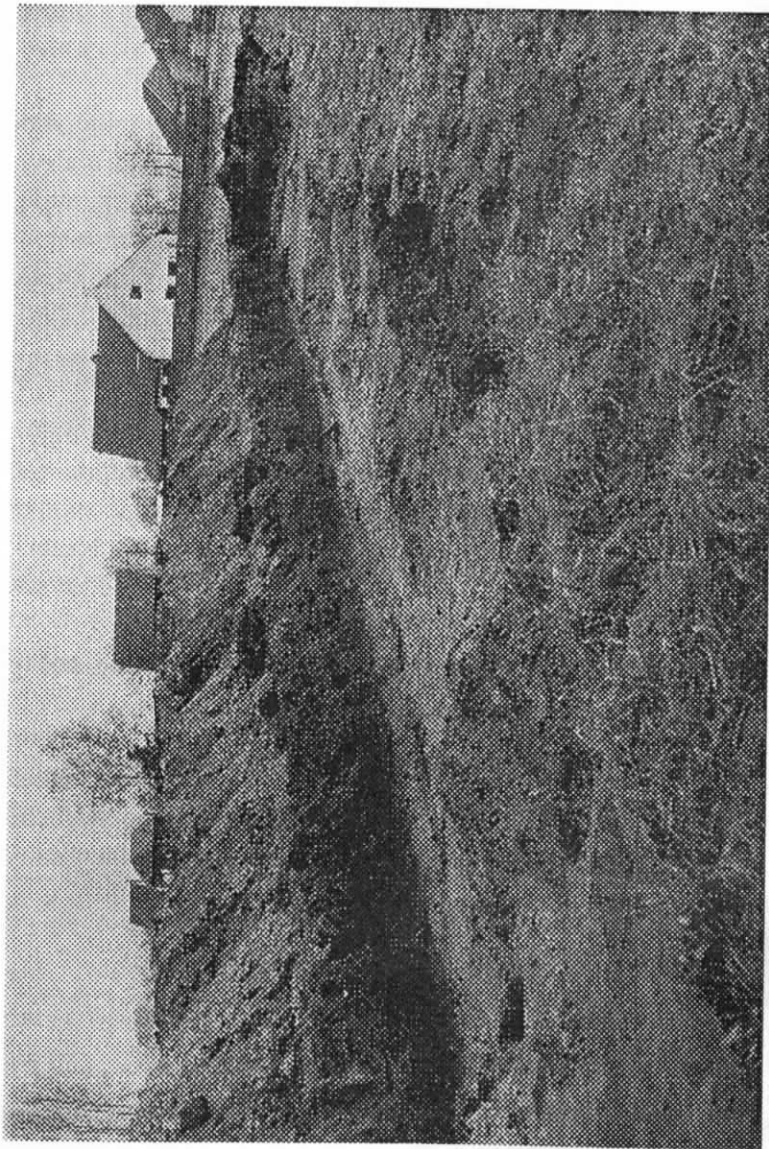
Het terrein waarin de proefopgraving heeft plaatsgevonden, is vermoedelijk reeds kort na de bewoning deels geërodeerd. Dit kan worden afgeleid uit de betrekkelijke ondiepte van met name de grote paalsporen. De erosie is echter zodanig, dat een grootschalig onderzoek zeker nog de moeite zal lonen. Tijdens de proefopgraving is immers een behoorlijk hoge dichtheid van sporen aangetroffen. Deze sporen kunnen op basis van de kleur van de vulling chronologisch worden onderscheiden in die uit

³⁷ THEUWS F., VERHOOVEN, A., en VAN REGTEREN ALTENA, H.H., *Medieval Settlement at Dommelen. Part I and II. Berichten van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek*, 38, 1988 p. 229-430, met name, p. 332.

Burgemeester Jef Kersemans (links) wordt uitvoerig toegelicht door Nico Arts (rechts) terwijl een tevreden Wim van Hout (midden) toekijkt.

de ijzertijd (donker) en die uit de middeleeuwen (grijs). Weliswaar staat nu vast dat er zich hier een archeologisch terrein uit de middeleeuwen in de bodem bevindt, maar daarmee zijn twee fundamentele vragen nog niet beantwoord. In de eerste plaats is niet duidelijk wanneer de bewoning van deze nederzetting begon. Het kleine gedeelte dat nu is onderzocht leverde slechts één dateerbare vondst op uit de periode 1075-1125. Het is welhaast zeker dat de oudste middeleeuwse bewoning veel eerder begon. Dit kan worden afgeleid van de resultaten van het archeologisch onderzoek in de Nederlandse Kempen. Daar stamt de vroegste middeleeuwse bewoning altijd uit de Merovingische of Karolingische tijd. Indien de bewoning reeds in de Merovingische tijd begon, zal in de omgeving van de Sint-Bavokerk zich ook nog een grafveld uit die tijd in de bodem bevinden. Ook blijft voorlopig nog onbekend wanneer de bewoning ten einde liep. Wederom naar de Nederlandse Kempen kijkend, is dat hoogstwaarschijnlijk de eerste helft van de dertiende eeuw. Op de tweede plaats is de omvang van de nederzetting onbekend. Aangezien in de omgeving van de Sint-Bavokerk reeds veel is gebouwd, waarbij de archeologische ondergrond reeds goeddeels zal zijn verwoest, zal dat gegeven wel nooit meer achterhaald kunnen worden. Desalniettemin zouden wellicht elders rond de kerk nog steekproefsgewijs kleine sleuven kunnen worden gegraven, maar dat is afhankelijk van de toestemming van de verschillende grondeigenaren.

De dag is teneinde, de meer dan lonende resultaten zijn onderzocht, de put kan weer toe.

6. Aanbevelingen voor verder onderzoek

Gezien de resultaten van de proefopgraving, zou een volledig onderzoek van het hele beschikbare terrein zeker nog de moeite lonen. Dit onderzoek kan het beste nog dit jaar plaatsvinden, aangezien in november 1996 de toestemming voor graafwerk zal aflopen. Alvorens met dat onderzoek te beginnen, wordt aanbevolen eerst een gedetailleerde hoogtekaart te maken van het hele terrein tot de beek ten noorden daarvan. Met zo'n hoogtekaart komt de prominente ligging in het landschap immers het best tot uiting.

De toestemming voor graafwerk betreft een terrein met afmetingen van ca. 75 x 50 meter (ca 3.750 vierkante meter). Op dat terrein zullen zich zeker nog herkenbare onderdelen van de middeleeuwse nederzetting bevinden. Vermoedelijk zijn dat onder meer plattegronden van de voor de 11e en 12e eeuw zo kenmerkende "bootvormige" huizen. Ook kunnen er zich nog één of meer waterputten in de bodem bevinden, die gemaakt zullen zijn van dikke holle eikeboomstammen.

Pal ten noorden van het terrein ligt de helling naar het beekdal van de Aa, en het beekdal zelf. Ook dit terrein kan archeologisch relevant zijn. Met name kunnen zich hier nog middeleeuwse afvaldumps in de bodem bevinden, zoals grote hoeveelheden aardewerk. Gezien de natte situatie van het beekdal, bestaat bovendien de kans dat er zich hier ook nog goed geconserveerd slachtafval in de bodem bevindt. Indien dat waar is, kan de nederzetting van Oud-Turnhout fundamentele nieuwe informatie leveren over het dierlijke menubestanddeel tijdens de middeleeuwse bewoning. In de Nederlandse Kempen is daar nog maar nauwelijks informatie over beschikbaar. Tevens bestaat in het beekdal misschien de kans om ander ecologische

De mensen van het eerste uur: (v.l.n.r.) Y. Impens (i.a.p. topograaf), Rica Annaert (i.a.p. archeologe), Nico Arts (stadsarcheoloog van Eindhoven en Helmond), Wim Van Hout (Corsendonca), Louis Wijnants (gemeentewerkman), Cyriel Verbeek (archeoloog te Poppel), en Karel Van Bael (gemeentewerkman).

informatie te verzamelen, zoals bijvoorbeeld over de natuurlijke flora tijdens de bewoning en het plantaardige voedsel. Een probleem voor het onderzoek in het beekdal is echter, dat dit buiten het terrein ligt waarvoor toestemming voor graafwerk is gegeven. Mogelijk kan van de eigenaar alsnog toestemming worden verkregen, eventueel zouden enkele steekproeven ook volstaan.

Het is tenslotte wenselijk dat het aanbevolen grootschalige onderzoek van het hele terrein zal worden uitgevoerd door het Instituut voor het Archeologisch Patrimonium te Zellik

Nico Arts

Eindhoven, 29 februari 1996

Nog een laatste foto

CORSENDONCA

Corsendonca

Corsendonca is het ledentijdschrift van de Oud-Turnhoutse Heemkundekring "Corsendonca". Het verschijnt viermaal per jaar en is geregistreerd onder het nummer ISSN 0779-5785.

Losse nummers zijn verkrijgbaar voor de prijs van 100 fr.

Redactie en lay-out: Van Mierlo Roger
Draaiboom 4
2360 Oud-Turnhout tel.45.06.24

Elk artikel of verhaal handelend over ons dorp, zowel van vroeger als nu, en dat geschikt is voor ons tijdschrift, is steeds welkom op boven vernoemd redactieadres.

Lidmaatschap

Het lidgeld bedraagt 250 fr per jaar. Men kan steeds lid worden door storting van dit bedrag op rekening **001-1085134-71 t.n.v. Heemkundekring Corsendonca**. U ontvangt dan niet alleen het ledentijdschrift, maar u krijgt ook steeds een flinke korting bij een nieuwe publicatie.

Museum

Het heemmuseum van Corsendonca is geopend op de eerste zondag van de maand en dit van april tot en met oktober telkens van 14 tot 17 uur. Het museum is gevestigd in het gemeentehuis van Oud-Turnhout. De toegang is gratis.

Fotoarchief

De heemkundekring Corsendonca is reeds geruime tijd bezig met het aanleggen van een fotoarchief. Om dit archief aan te vullen zijn we steeds op zoek naar nieuwmateriaal. Alle fotomateriaal met betrekking tot onze gemeente is steeds welkom (kerkelijk, cultureel, vereniging enz.) U ontvangt steeds, nadat corsendonca een dubrikaat heeft laten maken, uw foto's in ongeschonden staat terug. Geef ons een seintje, of contacteer:

Sels Jan
Draaiboom 98
Oud-Turnhout tel. 45.18.12

ASLK - SPAREN

REEDS JAREN HET MEEST ERVAREN

UW BANK EN VERZEKERINGSTEAM

Agentschap Arendonk
De Valken 8
2370 Arendonk
Tel. 014/67.76.96

Agentschap Oud-Turnhout
Steenweg op Turnhout 7
2360 Oud-Turnhout
Tel. 014/45.01.21